

PRZESTRZEŃ PUBLICZNA W VIII. DZIELNICY KRAKOWA – ASPEKTY KRAJOBRAZOWE.

TOMASZ JELEŃSKI

dr

Politechnika Krakowska
Międzynarodowe Centrum Kształcenia

STRESZCZENIE

Historical squares and adjacent streets, more and more frequently pedestrianised, excellently meet the retail and recreational functions, attracting equally the residents and the tourists. What is important for the quality of life, as much as for the development opportunities, is the presence and quality of green spaces, penetrating and permeating the urban structures as a blood circulation system. The co-existence of two key elements of urban composition: urban interiors and arranged green areas, which should create internally diverse but continuous a system, is presently the main object of study under the Project called "*Sustainable Development of Borough VIII in Kraków: Landscape Aspects.*" This paper presents the assumptions and the implementation of that Project, carried out by the Landscape Architecture Design Section (A-86) of the Landscape Architecture Institute (A-8), Faculty of Architecture of the Kraków University of Technology, by the team supervised by Prof. W. Kosiński.

WPROWADZENIE W PROBLEMATYKĘ BADAŃ

Charakter miast ulega ciągłym zmianom. Ich terytorialna ekspansja, postępujące zwiększanie skali obszarów zurbanizowanych, skłaniają do ciągłych poszukiwań istoty miejskości. Wydaje się, że nadal jest ona zamknięta przede wszystkim w dobrze zdefiniowanych przestrzeniach pomiędzy budynkami, jednak od czasów *agory*, kompozycje i funkcje miejsc publicznych ewoluowały. Różne były tożsamości *forów*, średniowiecznych placów, nowożytnych ulic i ogrodów [3]. Rewolucja przemysłowa

przyspieszyła jeszcze tempo zmian. Rozpowszechnienie się publicznych założeń ogrodowych: parków, bulwarów i promenad, sygnalizowało nową potrzebę tworzenia wewnątrz struktury miasta miejsc dla powszechnej rekreacji. Równoczesna ekspansja przekrytych przestrzeni o pół-publicznym, komercyjnym charakterze: pasaży, galerii i centrów handlowych, wskazywała drugi kierunek ewolucji. Dziś już powszechną wydaje się opinia, że ten rodzaj miejsc, w większości wypadków, nie spełnia roli prawdziwie społecznej, integrującej miejskie wspólnoty. Tymczasem rola kompozycyjnie zdefiniowanych przestrzeni rekreacyjnych wzrasta.

Historyczne place i przylegające do nich ulice, coraz częściej oddawane na wyłączność pieszym, doskonale pełnią funkcję rekreacyjną, przyciągając zarówno mieszkańców, jak i turystów. Pięknie zakomponowane i wyposażone wnętrza placowe można wręcz uznać za podstawowe środowisko rozwoju przemysłu turystycznego w mieście [4,5]. Równie ważna, dla jakości życia i szans rozwoju, jest obecność i jakość przestrzeni zielonych, wrastających i przenikających, jak system krwionośny, zwartą strukturę miasta. Dobrymi przykładami są metropolie, które w czasach poprzemysłowych wzbogaciły się o nowe parki i ogrody publiczne: Barcelona, Paryż, Londyn, Manhattan, czy Pittsburgh (Steel City, do niedawna kojarzony głównie z ciężkim przemysłem i zniszczonym środowiskiem), ciągle rozwijają sieć przestrzeni zielonych, jako kontrapunkty dla 'twardej', zwartej zabudowy.

ANALIZA PRZESTRZENI PUBLICZNYCH W PROJEKCIE „ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ VIII. DZIELNICY KRAKOWA: ASPEKTY KRAJOBRAZOWE”

Współistnienie dwóch kluczowych elementów kompozycji urbanistycznej: wewnątrz miejskich i urządzonych przestrzeni zielonych, które powinny tworzyć wewnętrznie zróżnicowany, ale ciągły system, jest obecnie głównym przedmiotem badań w projekcie „Zrównoważony rozwój VIII. Dzielnicy Krakowa – aspekty krajobrazowe”¹.

Projekt jest z założenia interdyscyplinarny i łączy działania z dziedziny architektury krajobrazu, projektowania urbanistycznego i planowania przestrzennego. Propozycja kierunków rozwoju środowiska przestrzennego VIII. Dzielnicy ma oprzeć się na ideach i zasadach kształtowania tradycyjnej zabudowy miejskiej, oraz na społecznych, lokalnych potrzebach rozwoju przestrzeni kulturowej, w tym terenów zielonych.

W teorii zrównoważonego rozwoju podkreśla się [1, 2, 6, 7, 8] rolę bezpiecznej, dostępnej, wygodnej i pięknej przestrzeni publicznej, jako niezbędnego elementu środowiska miejskiego. Akcentuje się rolę miejsca, tożsamości, bliskich kontaktów przekraczających bariery społeczne. Realizacji tych idei ma służyć całościowe i zrównoważone ujęcie różnych aspektów urbanizacji; podejście równocześnie twórcze, łączące obiektywną ocenę stanu wyjściowego z kreatywnością w dziedzinie rozwiązań przestrzennych.

CHARAKTER DZIELNICY

VIII. Dzielnica Krakowa jest obszarem o wyjątkowym potencjale dziedzictwa naturalnego i historycznego. Jest także miejscem wielu ważnych dla miasta i regionu inwestycji. Prowadzi się je, lub planuje, na terenach dotąd niezabudowanych. Równocześnie, część terenów zabudowanych ulega degradacji, a kierunek rozwoju

¹ Obszar VIII dzielnicy jest scharakteryzowany w dalszej części referatu. Projekt nr PB-1790/T02/2007/32 jest realizowany w Zakładzie Projektowania Architektury Krajobrazu (A-86) Instytutu Architektury Krajobrazu (A-8) WAPK, przez zespół pod kierunkiem dr. hab. inż. arch. W. Kosińskiego, prof. PK.

infrastruktury drogowej pogłębia izolację niektórych, potencjalnie ważnych przestrzeni publicznych.

W miejskiej i podmiejskiej zabudowie VIII. Dzielnicy znajdują się przestrzenie niespełniające kryterium miejsca: nieprzyjazne, niebezpieczne, nieciekawe. Brakuje im właściwego zdefiniowania, estetycznej formy, ale problemy, które ich dotyczą mają głębsze podłoże. Są nim konflikty ekonomiczne, społeczne, demograficzne i kulturowe. Właściwe rozpoznanie może stanowić podstawę działań łagodzących takie konflikty. Zjawiska społeczne są silnie sprzężone z przestrzenną organizacją i estetyką środowiska. Uzupełnienie badań o ekonomiczne i ekologiczne aspekty rozwoju może pomóc w określeniu optymalnych ingerencji przestrzennych.

CELE PROJEKTU

Cel naukowy obejmuje opracowanie zaleceń do studiów oraz projektów krajobrazu miejskiego i podmiejskiego. Podstawami są: kwerenda historycznych układów przestrzennych, analiza lokalnych zasobów i potencjału ekonomicznego, analiza aktualnych funkcji, badania terenowe i społeczna partycypacja.

Celem aplikacyjnym projektu jest opracowanie zasad zarządzania złożonymi systemami środowiskowymi w odniesieniu do krajobrazu miejskiego i podmiejskiego. Drugim celem utylitarnym jest zdefiniowanie pozytywnych ingerencji przestrzennych, sprzyjających trwałemu rozwojowi VIII. Dzielnicy Krakowa.

Kluczowym elementem projektu jest społeczna partycypacja. Przewidywana publiczna prezentacja działań ma przyczynić się do ożywienia debaty nad treścią i kształtem przestrzeni publicznych; ma ilustrować potrzebę zwiększania udziału środowisk akademickich i twórczych w kształtowaniu środowiska i animować społeczny udział w projektowaniu.

ZAKRES TERYTORIALNY BADAŃ

Przeprowadzono delimitację obszaru szczegółowych analiz. Teren badań charakteryzuje się wyjątkowym zróżnicowaniem funkcjonalnym. Wybór determinowały przede wszystkim: potrzeba społecznej aktywizacji przestrzeni i potencjał rozwoju różnych form codziennej rekreacji oraz turystyki kulturowej. Jako miejsca najważniejsze dla projektu wskazano: Rynek Dębnicki z przylegającymi wnętrzami ulicznymi, bulwary wiślane, tereny rekreacyjne Zakrzówka i bulwary projektowanego Kanału Ulgi (Krakowskiego), obrzeża i powiązania III. Kampusu UJ i Parku Technologicznego, projektowaną ul. Nowo-obozową, pasmo ul. Kobierzyńskiej, Zespół Szpitala w Kobierzynie, projektowany plac 'Korporacyjny' przy ul. Zawilej, pasmo ul. Tynieckiej, obszar poworobiskowy i otoczenie Fortu Bodzów, otoczenie Opactwa Tynieckiego.

Badane są historyczne układy przestrzenne i powiązania funkcjonalne dawnych dzielnic, wsi, folwarków i osiedli, składających na dzisiejszą Dzielnicę VIII. Wyróżniono przede wszystkim: Bodzów, Dębniki, Kapelanę, Kliny Zacisze, Kobierzyn, Kostrze, Ludwinów, Podgórki Tynieckie, os. Podwawelskie, Polanę Żywiecką, Pychowice, Ruczaj, Sidzinę, Skotniki, Tynec, Zakrzówek, Zalesie. Integralność ich postaci została, w wyniku różnego rodzaju działań, zatarta. Granice są obecnie mało czytelne. Jako istotne określono zadanie przywrócenia, w miarę możliwości, granic krajobrazowych, oraz wizualnej integracji poszczególnych dzielnic i historycznych osiedli.

Obszar badań jest niezwykle bogaty w zasoby naturalne i kulturowe o wybitnej jakości. Intensywny rozwój, przejawiający się dużą skalą inwestycji (budownictwo mieszkaniowe od indywidualnego do wysokościowego, obiekty III. Kampusu UJ

i Parku Technologicznego, Biznes Park, wielkopowierzchniowe obiekty handlowe) i gwałtownym wzrostem ilości mieszkańców, nie jest wystarczająco równoważony realizacjami infrastrukturalnymi i działaniami ochronnymi wobec wartości krajobrazowych.

DOTYCHCZASOWY PRZEBIEG BADAŃ

W ramach realizacji celów, zostały dotąd zebrane i przeanalizowane podstawowe dokumenty planistyczne oraz strategie dotyczące obszaru Dzielnicy².

Analizowane są aktualne i historyczne mapy, panoramy, materiały ikonograficzne, oraz plany i projekty rozwoju przestrzennego. Aspekty wizualne są rozważane w powiązaniu z treściami kulturowymi i na tle analizy funkcji. Szczególną uwagę zwrócono na zamknięcia perspektyw, w tym wpływ dominant krajobrazowych, z których wiele znajduje się poza terenem badań, ale istotnie wpływają na kompozycję przestrzeni publicznych dzielnicy.

Do współpracy zaproszono Samorząd Dzielnicy. Wykonawcy projektu uczestniczą w spotkaniach mieszkańców, na których diskutowane są bieżące problemy zagospodarowania przestrzennego. Założenia projektu zostały przedstawione organizacjom pozarządowym aktywnym na terenie Dzielnicy. Dalszy udział interesariuszy będzie między innymi polegał na konsultacjach propozycji projektowych, które następnie będą poddane korekcie i ponownie zaprezentowane. Uzyskany w ten sposób efekt sprzężenia zwrotnego uznano za niezbędny element analizy i projektowania ingerencji w złożony system środowiskowy.

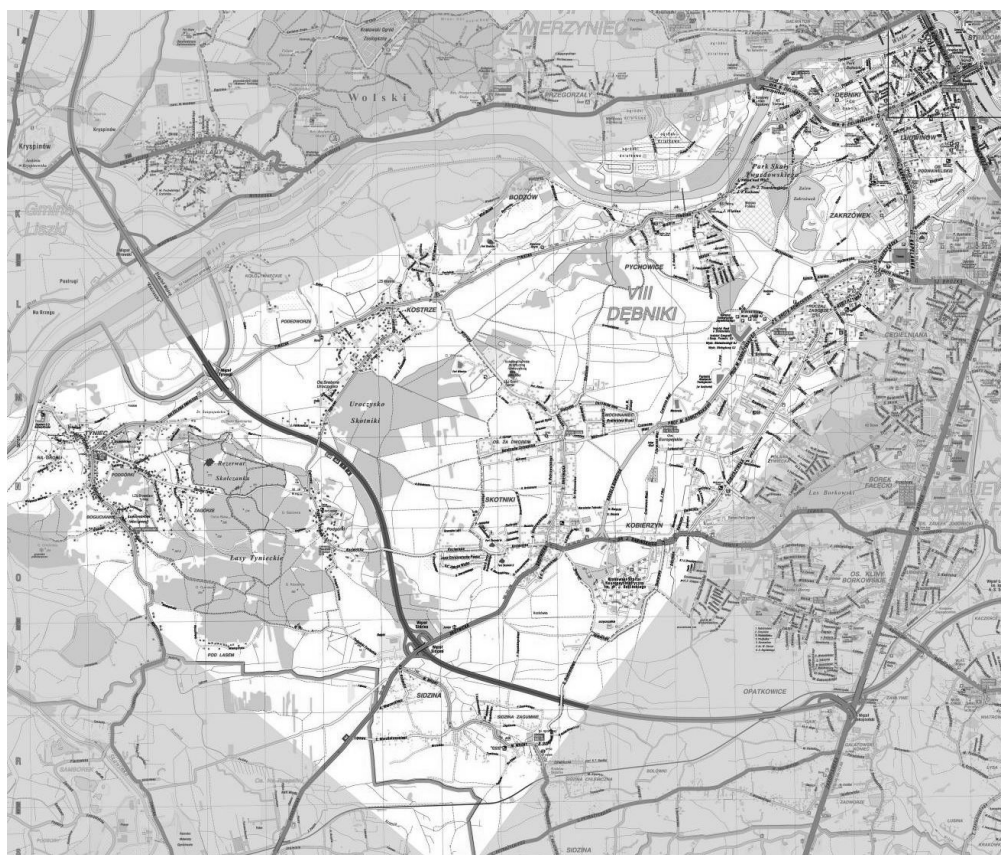
Projekt jest w trakcie realizacji. Wśród zaplanowanych zadań należy przede wszystkim wymienić wybór z terenu VIII. Dzielnicy Krakowa przestrzeni stanowiących wybitne „całości” historyczne i zabytkowe, predestynowane do objęcia statusem parku kulturowego.

SYNTEZA BADAŃ – WNIOSKI NAUKOWE I POSTULATYWNE – POSZUKIWANIE TOŻSAMOŚCI DZIELNICY

Prezentowany projekt ma służyć określeniu optymalnej strategii kształtowania krajobrazu VIII. Dzielnicy Krakowa. Jest też próbą wdrożenia stosunkowo nowych teorii dotyczących planowania zrównoważonego rozwoju i jego ewaluacji. Ambicją autorów jest, aby projekt stanowił wkład w rozwój nauki o przestrzeni, w której dążenie do efektywności, produktywności i komfortu z jednej strony, oraz estetyzacja, upiększanie z drugiej, łączą się z szacunkiem dla człowieka i tradycji małych społeczności. Kraków ma szansę stać się wkrótce miastem policentrycznym, którego serce bije nie tylko na Starym Mieście, ale także w wielu dzielnicach. Aby tak się stało, wyniki holistycznych badań dotyczących poszczególnych obszarów miasta powinny określać treść studiów i planów zagospodarowania przestrzennego. Projekty ochrony i kształtowania miejskiego krajobrazu, ściśle powiązane z badaniami funkcji, użyteczności, winny powstawać w ścisłej współpracy z lokalnymi wspólnotami³.

² M.in.: obowiązujące Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Krakowa, obowiązujące i przygotowywane PZP obszarów należących do Dzielnicy, wraz z Prognozami Oddziaływania na Środowisko; Strategia Rozwoju Krakowa z 2005 r., Strategia Rozwoju Turystyki w Krakowie na lata 2006-2013, Regionalna Strategia Innowacji Województwa Małopolskiego 2005-2013.

³ Artykuł oparty na pracy naukowej finansowanej ze środków na naukę w latach 2007-2009, jako projekt badawczy, rozwojowy.

Rys. 1. Przybliżony obszar badań przedstawionych w artykule, zaznaczony na planie Krakowa. Opracowano na podstawie: Trzmielewski R. (red.), *Plan Krakowa*, Kraków: Compass 2007.

BIBLIOGRAFIA

- Badshah A.A., *Our Urban Future: New Paradigms for Equity and Sustainability*, London and New Jersey 1996. [1]
- Barton H. (red.), *Sustainable Communities: The Potential for Eco-Neighbourhoods*, London 2002. Thomas R. (red.), *Sustainable Urban Design, an environmental approach*, Spon Press 2003. [2]
- Jeleński T., *Sztuka kształtowania historycznych wnętrz miejskich na tle przemian w kulturze: idee, zadania, narzędzia*; praca doktorska na WAPK, pod kier. W. Kosińskiego, Kraków 2004, passim. [3]
- Kosiński W., *Aktywizacja turystyczna małych miast: Aspekty architektoniczno-krajobrazowe*, Kraków 2000. [4]
- Kosiński W., Jeleński T., *Infrastruktura turystyczna – aspekty inwestycyjne i ochronne: Diagnoza i Scenariusz rozwoju*, w: Hausner J. (red.), *Foresight technologiczny na rzecz zrównoważonego rozwoju Małopolski*, Kraków 2008, rozdz. 2.1.3., s.79-80 i rozdz. 4.3, s.166-170. [5]
- Thomas R. (red.), *Sustainable Urban Design, an environmental approach*, Spon Press 2003. [6]
- Thompson G.F., Steiner F.R. (red.), *Ecological Design and Planning*, New York 1997. [7]
- Wheeler S.M., *Planning for Sustainability: Creating Livable, Equitable, and Ecological Communities*, New York 2005. [8]

O AUTORZE:

Dr Tomasz Jeleński jest pracownikiem naukowym Politechniki Krakowskiej, kieruje Międzynarodowym Centrum Kształcenia PK, zajmuje się badaniami przestrzeni publicznych, krajobrazu urbanistycznego i strategii zrównoważonego rozwoju.